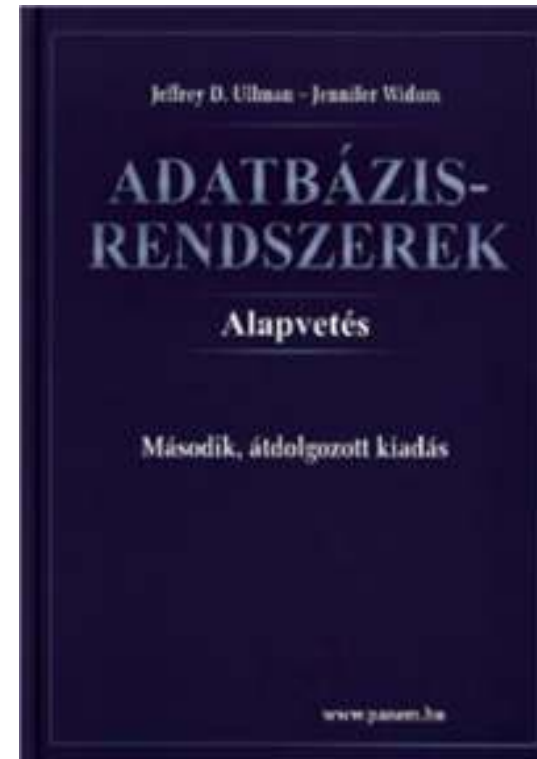

Bevezetés: Relációs adatmodell

Tankönyv: Ullman-Widom:
Adatbázisrendszerek Alapvetés
Második, átdolgozott kiadás,
Panem, 2009

2.1. Adatmodellek áttekintése

2.2. A relációs modell alapjai

- Megjegyzés: A gyakorlat felépítése
- miatt az SQL lekérdezésekkel és az
- ahhoz szükséges alapokkal kezdünk.
- Ezután lesz az 1.fejezet Az adatbázisrendszerek világáról.

Bevezető példa (reláció = tábla)

- Naponta találkozunk adatbázisokkal
 - 1960-as évektől a korai DBMS: banki rendszerek, repülőgép-helyfoglalás, vállalati nyilvántartások
 - Napi szinten: Google, Yahoo, Amazon.com, egyetemi tanulmányi rendszerek (ETR, Neptun)
- **1.példa:** A jelentkezési adatok egyeztetésére táblázat (lásd papíron **a jelenléti ív** /Ez az első előadás példája)
- Reláció = tábla (a jelenléti ív)
- Séma = a reláció szerkezetének leírása (tábla fejléce)
- Előfordulás vagy példány = egy adott időpontban a tábla aktuális tartalma (ebben a példában szereplő tábla tartalma a tantárgyfelvétel időszakában folyton változik)

Bevezető példa (folyt)

- Milyen műveleteket adhatunk meg erre a táblázatra?
- Melyik keresés könnyebb: ha jelentkezési dátum szerint rendezve vagy ha névsorban vannak az adatsorok?
- Melyik jobb, ha természetes azonosító (név) szerint vagy mesterséges azonosító (neptunkód) szerint keresünk?
- Lekérdezéseket milyen táblaműveletekkel tudjuk kifejezni (az első két hét erről szól: relációs algebra)

Mi az adatbázis?

- Mit várunk az adatbázis-kezelő rendszerektől?
Implementáció kérdései:
 - nagy méretű (massive, több terabyte mennyiségű)
 - háttértárolón tárolt (persistent) adatokat
 - több-felhasználó számára (konkurencia-vezérlés)
 - biztonságos (konzisztens állapot biztosítsa, védve legyen a hardware, software és felhasználói hibáktól)
 - kényelmes (fizikai adatfüggetlenség, magas szintű deklaratív nyelv, mint például az SQL szabvány)
 - és hatékony legyen a megvalósítás.
- Erre később a lekérdezések (relációs algebra és SQL SELECT utasítás) után fogunk visszatérni.

Ki ismeri az SQL-t?

- **Ki ismeri az SQL-t?** Itt mi a különbség?

R

A	B
5	20
10	30
20	40
...	...

(1) `SELECT B FROM R
WHERE A < 10 OR A >= 10;`

(2) `SELECT B FROM R;`

- **Itt mi a helyzet ezzel?**

(3) `SELECT A FROM R, S
WHERE R.B = S.B;`

(4) `SELECT A FROM R
WHERE B IN (SELECT B FROM S);`

Mi az adatmodell?

- (Később lesz bővebben az E/K-modellnél) Az adatmodell a valóság fogalmainak, kapcsolatainak, tevékenységeinek magasabb szintű ábrázolása
- **Kettős feladat:** az adatmodell megadja, hogy a számítógép számára és a felhasználó számára hogy néznek ki adatok.
- **Az adatmodell:** adatok leírására szolgáló jelölés. Ez a leírás általában az alábbi három részből áll:
 1. **Az adat struktúrája**
 2. **Az adaton végezhető műveletek** (lekérdezések, módosítások, feldolgozások legyenek megfogalmazhatók)
 3. **Az adatokra tett megszorítások** (milyen adatokat engedélyezünk, milyen megszorításokat teszünk?)

A fontosabb adatmodellek

- **Hálós, hierarchikus adatmodell** (gráf-orientált, fizikai szintű, ill. apa-fiú kapcsolatok gráfja, hatékony keresés)
- **Relációs adatmodell** (táblák rendszere, könnyen megfogalmazható műveletek), magában foglalja az **objektumrelációs kiterjesztést** is (strukturált típusok, metódusok), SQL/Object, SQL/CLI, SQL/PSM (PL/SQL)
- **Objektum-orientált adatmodell** (az adatbázis-kezelés funkcionalitásainak biztosítása érdekében gyakran relációs adatmodellre épül), ODMG: ODL és OQL
- **Logikai adatmodell** (szakértői rendszerek, tények és következtetési szabályok rendszere)
- **Dokumentum típusú adatok, félig-strukturált adatmodell** (XML-dokumentum), további modellek: gráf adatbázisok

Relációs adatmodell története

- **E.F. Codd** 1970-ban publikált egy cikket
A Relational Model of Data for Large Shared Data Banks
Link: <http://www.seas.upenn.edu/~zives/03f/cis550/codd.pdf>
amelyben azt javasolta, hogy az adatokat táblázatokban, **relációkban** tárolják. Az elméletére alapozva jött létre a relációs adatmodell, és erre épülve jöttek létre a relációs adatmodellen alapuló relációs adatbázis-kezelők.
- **Relációs** (objektum-relációs) **adatbázis-kezelők** például:
ORACLE , INFORMIX , SYSDBASE , INGRES, DB2, stb
- Adatbázisok-1 gyakorlaton **ORACLE** adatbázis-kezelő rendszert használunk.

Relációs adatmodell előnyei

Miért ez a legelterjedtebb és legkifinomultabb?

- Az adatmodell egy egyszerű és könnyen megérthető **strukturális részt** tartalmaz. A természetes táblázatos formát nem kell magyarázni, és jobban alkalmazható.
- A relációs modellben a fogalmi-logikai-fizikai szint teljesen szétválik, nagyfokú **logikai és fizikai adatfüggetlenség**. A felhasználó magas szinten, hozzá közel álló fogalmakkal dolgozik (implementáció rejtve).
- Elméleti megalapozottság, több absztrakt kezelő nyelv létezik, például relációs algebra (ezen alapul az SQL automatikus és **hatékony lekérdezés optimalizálása**).
- **Műveleti része** egyszerű kezelői felület, szabvány SQL.

Relációs lekérdező nyelvek

Három nyelv szerepel (Adatbázisok-1 gyakorlaton is lesz)

- **Relációs algebra:** algebrai megközelítés (az 1.előadáson elkezdjük) itt megadjuk a kiértékelési eljárásokat, többféle lehetőség összevetése, hatékonysági vizsgálatok.
- **SQL szabvány relációs lekérdező nyelv:** folyt.2.előadáson elkezdjük az SQL-t: a története, szabványok, felépítése. Lekérdezések SELECT-utasítás, SQL DDL, DML, DCL, és SQL/PSM illetve PL/SQL (Oracle)
- **Datalog:** logika alapú megközelítés (korábban elsőrendű logikának megfelelő kalkulus típusú lekérdezések voltak, erről az MSc-n lesz majd bővebben). Itt az Adatbázisok-1 keretében a Datalog az összetett lekérdezéseknél segítség, például a rekurzív lekérdezéseknél.

Relációs adatmodell: relációs séma

- Adatok gyűjteményét kezeli (gyűjtemény azonosítása: név)
A gyűjtemény - **R reláció** (tábla, táblázat) megadása
- A gyűjtemény milyen típusú adatokat gyűjt?
adattípus: **sor-típus**. A sor-típus (egy n-es) megadása:
<Attribútumnév₁: értéktípus₁, ..., Attrnév_n: értéktípus_n>
röviden **<A₁, ..., A_n>**
- **Relációséma**: Relációnév (sortípus) (itt: kerek zárójelben!)
vagyis **R(Anév₁: értéktípus₁, ..., Anév_n: értéktípus_n)**
röviden **R(A₁, ..., A_n)** ill. $U = \{A_1, \dots, A_n\}$ jelöléssel **R(U)**
- PÉLDA: jelenléti ív fejléce – relációséma: megadjuk a tábla szerkezetét, oszlopnevek és típusuk. Milyen megszorításokat (pl. kulcs) tudunk megadni a sémán?

Relációs adatmodell: előfordulás

➤ Mit jelent egy konkrét sor? **sor** $\langle A_1: \text{érték}_1, \dots, A_n: \text{érték}_n \rangle$

➤ **Reláció előfordulás (példány, instance)**

A sor-típusnak megfelelő véges sok sor (sorok halmaza).

$\{t_1, \dots, t_m\}$ ahol t_i (tuple, sor, rekord) $i = 1, \dots, m$ (véges sok)

$t_i = \langle v_{i1}, \dots, v_{in} \rangle$ (vagyis egy sor n db értékből áll)

m - számosság (sorok száma)

n - dimenzió (attribútumok száma)

➤ **Értéktartományok:** A reláció minden attribútumához tartozik egy értéktartomány (adott értéktípusú értékek halmaza) (1normálforma, 1NF feltétel: atomi típusú)

➤ PÉLDA: Jelenléti ív táblázat (a táblázatban az adatok)

Szemléltetés: táblázatos forma

- Szemléltetése: **a táblázatos forma** (reláció, tábla)

R	A ₁	...	A _j	...	A _n
t ₁	v ₁₁	...		...	v _{1n}
...		...		...	
t _i	...		v _{ij}	...	
...		...		...	
t _m	v _{m1}	...		...	v _{mn}

A_j - attribútumnév

t_i - itt csak szimbolikusan

vezetem be, hogy tudjak

a sorokra hivatkozni

(Oracle-ben: rowid)

Szemléltetés: függvénnnyel

- A táblázatos szemléltetésből áttérhetünk a sorok egy másik szemléltetésére:
- $t \in R$ sor felfogható **függvényként** is
- $t_i : U \rightarrow \text{értékek}$, ahol $U = \{A_1, \dots, A_n\}$
Ezzel a jelöléssel $t_i(A_j) = v_{ij}$ ekvivalens jelöléssel $t_i[A_j]$ vagy $t_i.A_j$ (objektum-orientált/metódus típusú jelöléssel)
- Előfordulás: sor-függvények véges halmaza
- Korlátozom a függvényt: $X \subseteq U = \{A_1, \dots, A_n\}$
Ha $X = \{A_{j_1}, \dots, A_{j_k}\}$ attr.halmaz, akkor $t[X]$ típusa:
$$t[X] = \langle A_{j_1} : t(A_{j_1}), \dots, A_{j_k} : t(A_{j_k}) \rangle$$
- **Függvény szemléltetéssel** könnyen tudom képezni a sorok egy részét és így állítom elő a megfelelő sort.

Relációs adatbázis felépítése

- **Az adatbázis** tulajdonképpen relációk halmaza.
- a megfelelő relációsémák halmaza adja az **adatbázissémát** (jelölése dupla szárú \mathbb{R})
$$\mathbb{R} = \{R_1, \dots, R_k\}$$
- a hozzá tartozó előfordulások az **adatbázis-előfordulás**
- Előfordulás tartalma: egyes relációk előfordulásai
- Ez a koncepcionális szint, vagyis **a fogalmi modell**.
- **Fizikai modell**: a táblát valamilyen állományszerkezetben jeleníti meg (például szeriális állományban). A relációs adatbázis-kezelők indexelnek, indexelési mód: pl. B+ fa.
(Ez az Adatbázis-2 kurzuson lesz a fizikai megvalósítás)

Logikai szinten: táblázatos szemléltetés

- A relációk táblákban jelennek meg. A tábláknak egyedi neve van. A relációk oszlopait az attribútumok címzik. A tábla sorait tetszőlegesen megcserélhetjük, sorok sorrendje lényegtelen (a halmazszemlélet miatt)

Mivel attribútumok halmazáról van szó, a Példa 1 és Példa 2 relációk nevüktől eltekintve azonosak.

Példa 1

A	B	C
a	b	c
d	a	a
c	b	d

Példa 2

B	C	A
b	c	a
a	a	d
b	d	c

Mivel sorok halmazáról van szó, a Példa 1 és Példa 3 relációk nevüktől eltekintve azonosak.

Példa 3

A	B	C
c	b	d
d	a	a
a	b	c

Példa 4

A	B	C
c	b	d
c	b	d
a	b	c

Ebben a modellben Példa 4 nem reláció, de a valóságban megengedünk multihalmazokat lásd később SQL

Példa: Filmek séma

Mit jelentenek az aláhúzások?

Filmek(
cím:string,
év:integer,
hossz:integer,
műfaj:string,
stúdióNév:string,
producerAzon:integer)

FilmSzínész(
név:string,
cím:string,
nem:char,
születésiDátum:date)

Tervezéssel később foglalkozunk,
a fenti példa hibás, az elnevezések

Tankönyv példája, hibás fordítás:
title=(film)cím és address=(lak)cím

SzerepelBenne(
filmCím:string,
filmÉv:integer,
színészNév:string)

GyártásIrányító(
név:string,
cím:string,
azonosító:integer,
nettóBevétel:integer)

Stúdió(
név:string,
cím:string,
elnökAzon:integer)

Példa megszorításokra: Kulcs

- Előző példában: attribútumok aláhúzása mit jelent?
- Filmek: elvárjuk, hogy ne legyen a megengedett előfordulásokban két különböző sor, amelyek megegyeznek cím, év attribútumokon.
- Egyszerű kulcs egy attribútumból áll, de egy kulcs nem feltétlenül áll egy attribútumból, ez az összetett kulcs. Például a **Filmek** táblában a cím és év együtt alkotják a kulcsot, nem elég a cím, ugyanis van például (King Kong, 1933), (King Kong, 1976) és (King Kong, 2005).
- A kulcsot aláhúzás jelöli: **Filmek (cím, év, hossz, ...)**

Kulcsra vonatkozó megszorítások

- Az attribútumok egy halmaza egy **kulcsot** alkot egy relációra nézve, ha a reláció **bármely előfordulásában** nincs két olyan sor, amelyek a kulcs összes attribútumának értékein megegyeznének.

- Formális megadása:

$$R(U), X \subseteq U, U = \{A_1, \dots, A_n\}, X = \{A_{j_1}, \dots, A_{j_k}\}$$

$$t \in R, t[X] = \langle A_{j_1} : t(A_{j_1}), \dots, A_{j_k} : t(A_{j_k}) \rangle$$

ezzel a jelöléssel mit jelent, hogy X kulcs elvárás?

ha $t_1 \in R, t_2 \in R$ és $t_1[X] = t_2[X]$ akkor $t_1 = t_2$

Idegen kulcs és hivatkozási épség

- Szerepel Benne táblában ha van egy sor $\text{filmCím}=c$, $\text{filmÉv}=\acute{e}$ értékkel, akkor Filmek táblában is legyen c,\acute{e} kulccsal rendelkező sor
- **Idegen kulcs, FOREIGN KEY**
 $R(A_1, \dots, A_m)$ séma, $X = \{A_{i_1}, \dots, A_{i_k}\}$ kulcs,
 $S(B_1, \dots, B_n)$ séma, $Y = \{B_{j_1}, \dots, B_{j_k}\}$ idegen kulcs,
ami az X -re hivatkozik a megadott attribútum sorrendben:
 B_{j_1} az A_{i_1} -re, ..., B_{j_k} az A_{i_k} -re
- **Hivatkozási épség, REFERENCES**
megszorítás a két tábla együttes előfordulására:
Ha $s \in S$ sora, akkor létezik $t \in R$ sor,
hogy $s[B_{j_1}, \dots, B_{j_k}] = t[A_{i_1}, \dots, A_{i_k}]$
Ekkor az S -en Y idegen kulcs, ami hivatkozik az R kulcsára